

Минюк Олена Юріївна,

кандидат юридичних наук,
доцент, в. о. доцента кафедри приватного права
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна,
ORCID ID 0000-0002-4524-7010

Красько Василина Василівна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Державного податкового університету,
м. Ірпінь, Україна,
ORCID ID 0000-0002-2348-9908

КОРПОРАТИВНІ ВІДНОСИНИ: НАУКОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ ТА АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

У статті досліджено наукові підходи та сучасне тлумачення сутності правової категорії “корпоративні відносини” із урахуванням позицій актуальної судової практики. Визначено, що корпоративні відносини можна аналізувати за трьома основними підходами: виключно цивільний, комплексно господарський та комплексно цивільний. Рекомендовано не розглядати правову категорію “корпоративні відносини” крізь призму вузького розуміння їх змісту, а враховувати актуальну судову практику та правові норми, які є досить динамічними та мінливими, для повноцінного осягнення сутності сучасних корпоративних відносин.

Ключові слова: корпоративне право, корпоративні відносини, корпоративні права, наукове тлумачення, судова практика, учасники, корпоративне управління.

Корпоративні відносини сформувались внаслідок активного розвитку ринкових відносин і на сьогодні є не менш динамічними. Ефективне функціонування корпоративних відносин забезпечує належний рівень удосконалення основних сфер: соціальної, правової, економічної. Найбільш впливовою корпоративна складова є для економіки, яка завдяки розвиненим корпоративним відносинам лише покращує своє становище.

Але корпоративні відносини за своєю специфікою є досить складними, а їх динамічний розвиток призводить до виникнення теоретичних та практичних питань як у науці, так і у правозастосовній діяльності. А враховуючи неоднорідні відносини, які охоплюються предметом корпоративного права, правове регулювання також не надає однозначних відповідей на них. Тому постає необхідність в аналізі актуальних наукових підходів до розуміння сутності корпоративних відносин та судової практики для з'ясування їх змісту на сучасному етапі.

Метою статті є дослідження сутності корпоративних відносин із урахуванням наукового тлумачення та актуальної судової практики.

Серед інших видів правовідносин, корпоративні займають позицію тих, що на постійній основі, найбільш цікавлять наукову спільноту. Це підтверджено численними науковими думками щодо їх правової природи, сутності та правового регулювання. Дослідженням корпоративних відносин займалися такі науковці, як В.В. Луць, В.М. Кравчук, В.С. Щербина, О.М. Вінник, Я.Г. Гриньова. Монографічні праці присвячували аналізу корпоративних прав та відносин І.В. Лукач, О.В. Бігняк, А.В. Смітюх, В.А. Васильєва, І.В. Спасибо-Фатєєва.

Існують три основні підходи для визначення корпоративних відносин у правовому просторі: виключно цивільний, комплексно цивільний, комплексно господарський.

Науковці, які підтримують першу позицію, враховують те, що в корпоративних відносинах застосовуються такі цивільно-правові методи, як юридична рівність сторін, вільне волевиявлення та майнова самостійність їх учасників [1, с. 93]. Вони вважають, що здійснення немайнових корпоративних прав насамперед спрямоване на задоволення майнових інтересів їх носіїв. Однак, на нашу думку, не можна вважати, що ці методи є переважаючими та дозволяють ідентифікувати корпоративні відносини як частину виключно цивільного права.

Представники другого підходу запевняють у тому, що неправильно розглядати сутність корпоративних відносин лише із погляду цивільного права. Відносини, які складають корпоративні, є і зобов'язальними, тобто цивільними, адже кожен із учасників повинен зробити внесок до статутного капіталу, скликання та проведення загальних зборів є управлінськими відносинами, відносини емісії цінних паперів – фінансовими [2, с. 8].

Третій підхід також полягає у комплексному підході, але із переважанням у корпоративних відносинах господарського елементу. Аргументовано це тим, що корпоративні відносини поєднують у собі майнові та організаційні аспекти, побудову відносин по вертикалі і виникнення корпоративних відносин не лише між самостійними суб'єктами права, а й між органами товариства. Такої думки дотримуються науковці І.В. Лукач, В.А. Гурєєв, Д.І. Погрібний [3, с. 107].

В.С. Щербина також стверджує, що корпоративні відносини є господарськими, а їх правове регулювання реалізується нормами господарського права, підгалуззю якого є корпоративне право [4, с. 236].

Я.Г. Гриньова наголошує, що для доречного тлумачення корпоративних відносин не варто обмежувати їх регулювання лише цивільним чи господарським правом, адже вони включають фінансові, договірні, етичні та інші відносини залежно від конкретних ситуацій [5, с. 24].

Тобто корпоративними відносинами загалом охоплюється не лише внутрішня взаємодія у певному товаристві, а й зовнішня – зв'язок із партнерами, конкурентами, клієнтами тощо. Але зауважимо, що основоположними елементами залишаються безпосередні учасники таких відносин, які володіють корпоративними правами та обов'язками, а саме розуміння “корпоративних відносин” залишається достатньо широким.

Враховуючи наукові позиції, можна вважати, що корпоративні відносини характеризуються комплексним характером, адже включають немайнові права, такі як участь в управлінні, отримання інформації про діяльність товариства та

майнові, наприклад, отримання дивідендів. Вони також є взаємопов'язаними, при отриманні покупцем акцій від акціонера він отримує не лише право власності на акції, а й немайнове право.

У наукових колах існує також широкий та вузький підходи до тлумачення корпоративних відносин. Широке розуміння базується на розумінні корпорації як юридичної особи та її внутрішніх і зовнішніх відносинах [6, с. 115].

Широкий підхід охоплює будь-які правовідносини, у які вступає юридична особа, але у цьому контексті варто звернути увагу не на усі зв'язки, які можуть виникати, а на визначення їх сутності лише через відносини, які охоплюють юридичну особу як повноцінний механізм, що об'єднує його учасників.

Корпоративні ж правовідносини у вузькому розумінні – це правовідносини, що виникають у зв'язку з діяльністю учасників (акціонерів, членів) корпорації в управлінні шляхом участі у загальних зборах, контролю учасників діяльності корпорації й одержання інформації про її діяльність [6, с. 115]. Але зазначене вище тлумачення не охоплює саму юридичну особу та її відносини із учасниками, а стосується лише безпосередньо учасників. Крім того, ми уже визначили, що внутрішні відносини можуть бути не лише корпоративними.

Проаналізувавши основні підходи, варто зазначити, що переважно для розуміння корпоративних відносин аналізується суб'єктний склад та відносини, в яких такі учасники беруть участь. Із визначень випливає, що центральним суб'єктом у корпоративних відносинах є корпорація, тобто юридична особа, із якої ці відносини і зароджуються, а тому відсутність її як учасника свідчить про відсутність корпоративної складової.

Також необхідно звернути увагу на те, що застосування широкого підходу до розуміння корпоративних відносин призводить до втрати їх правової сутності. Тому ними повинно охоплюватись лише функціонування товариства як базису, який забезпечує реалізацію корпоративних прав та виконання корпоративних обов'язків їх учасниками.

Тому підтримуємо лаконічне та точне тлумачення І.В. Спасибо-Фатєєвої, яка під корпоративними правовідносинами розуміє врегульовані нормами права відносини, що складаються між корпорацією та її учасниками. А також науковець зауважила, що такі відносини виникають лише між комерційними структурами [7, с. 85].

Висловлюють також окремі думки про те, що проблема визначення правової природи корпоративних правовідносин та їх правового регулювання, пов'язана із різним тлумаченням поняття корпорації. Корпорація – це юридична особа, заснована за результатами членства, статутний капітал якої поділений на частки, що належить учасникам, які внаслідок цього здійснюють управління цієї юридичною особою.

Таке визначення є тотожним законодавчому, закріпленому ст. 113 Цивільного кодексу України. Тобто до таких корпорацій відносимо повні товариства, командитні товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерні товариства, а також виробничі кооперативи [8].

Також необхідно вказати, що важливою ознакою правового регулювання корпоративних відносин є поєднання принципу юридичної рівності суб'єктів та водночас принципу підпорядкування.

Специфіка корпоративних відносин полягає у тому, що самотійні суб'єкти цивільного обороту вступають у корпоративний простір та мають можливість впливати на формування волевиявлення контрагентів. А реалізація корпоративних прав означає безпосередню участь в управлінні юридичною особою.

Для повноцінного розуміння сутності корпоративних відносин необхідно проаналізувати і законодавчу базу, це дозволить дійти висновку, що початковим поняттям для розуміння корпоративних відносин є корпоративні права.

Відповідно до ст. 167 Господарського кодексу України, “корпоративні права” – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включає правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [9]. А корпоративними відносинами відповідно є відносини, що виникають, змінюються та припиняються саме щодо корпоративних прав [9].

Враховуючи наукові дослідження та правові норми, на сучасному етапі до корпоративних відносин належать:

- 1) відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав;
- 2) відносини, що виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств;
- 3) відносини, що виникають, змінюються та припиняються внаслідок набуття, реалізації та припинення суб'єктами таких відносин корпоративних прав і обов'язків після створення та в процесі функціонування, припинення корпорацій, управління ними;
- 4) відносини на стадії створення товариства, які складаються між засновниками, а після його державної реєстрації – між учасниками (акціонерами), учасниками (акціонерами) і товариством, органами товариства і учасниками (акціонерами);
- 5) відносини, які виникають не тільки в процесі виникнення, зміни та припинення корпоративних прав, а й корпоративного управління.

Динамічний розвиток корпоративних відносин, а, власне, також і законотворення, є визначальними факторами, які впливають на тлумачення “корпоративних прав”, “корпоративних відносин”.

Сьогодні корпоративні відносини виникають не лише у класичних організаційно-правових формах господарських товариств, таких як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю тощо. А також у виробничих кооперативах, фермерських господарствах, приватних підприємствах, заснованих на власності двох або більше осіб.

Підтвердженням є актуальна судова практика. Зокрема, у постанові Верховного Суду від 12.02.2020 по справі № 916/1253/19, Велика Палата вказала, що “члени обслуговуючого кооперативу є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом, які пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, є корпоративними” [10].

Тобто кооперація є різновидом господарської діяльності, яка реалізується у формі кооперативу. Відносини щодо участі членів кооперативу в управлінні кооперативом та обранні органу управління належать до юрисдикції суду і не є внутрішньою діяльністю кооперативу.

Кожен член кооперативу має право на участь в управлінні ним та інші права, гарантовані законом і установчими документами. Члени кооперативу є носіями корпоративних прав незалежно від напрямку його діяльності, а відносини між його членами та кооперативом, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, відповідно, є корпоративними.

У свою чергу, однозначних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 30.05.2018 по справі № 916/978/17 та зазначив, що “правовідносини між членами громадської організації та самою організацією не мають характеру корпоративних” [11]. Так як і спір між фізичними особами-співвласниками та ОСББ не є корпоративним, про що йдеться у постанові Верховного Суду від 23.01.2018 у справі № 925/1321/16 [12].

Ознакою корпоративних відносин є те, що їх учасники володіють самостійним волевиявленням та здійснюють суб'єктивні права на власний розсуд. Якщо суб'єктивне корпоративне право учасника (акціонера) порушено, він вирішує, чи звертатись за судовим захистом для відновлення порушеного права незалежно від прагнень інших учасників корпоративних відносин.

У разі обґрунтування учасником позовних вимог порушенням власних корпоративних прав такий спір буде спором про право управління юридичною особою та матиме ознаки корпоративного, що передбачено постановою Верховного Суду від 09.04.2019 по справі № 916/1295/18 [13].

Цікавою є позиція Верховного Суду у постанові від 22 жовтня 2019 по справі № 923/876/16, де позивач утратив володіння часткою у статутному капіталі і бажав його поновити шляхом внесення до Єдиного державного реєстру. Позовні вимоги обумовлено незгодою позивача з діями/бездіяльністю реєстратора щодо невнесення до реєстру інформації про учасника та зміну розміру часток у статутному капіталі товариства. Тобто позов зумовлений необхідністю захисту корпоративних та майнових прав [14].

Суд вказав, що якщо звернення особи до суду за своєю суттю спрямоване на захист корпоративних прав та/або пов'язане із створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності юридичної особи, то спір у справі є приватноправовим та вирішується господарськими судами. Вимога про визнання неправомірними дій державного реєстратора із внесення до Єдиного державного реєстру відомостей, щодо достовірності яких виник корпоративний спір, має похідний характер від корпоративного спору і залежить від наявності самого порушеного права [14].

Однозначним підходом є віднесення спорів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав у юридичній особі до корпоративних. Винятком є справи щодо таких дій, спрямованих на набуття, зміну або припинення сімейних і спадкових прав та обов'язків, які мають вирішуватися в порядку цивільного судочинства. Такого висновку дійшов Верховний Суд у постанові від 03.11.2020 у справі № 922/88/20 [15].

Отже, комплексний аналіз наукового тлумачення підходів до розуміння сутності та правового регулювання корпоративних відносин дозволяє дійти висновку, що прогресивний та динамічний розвиток корпоративних відносин вимагає оперативного наукового і законодавчого реагування та аналізу.

Враховуючи дискусійність підходів щодо розуміння змісту корпоративних відносин серед науковців, актуальна судова практика сприяє однозначності їх визначення та підтверджує їх комплексний характер. Корпоративні відносини перебувають у стані активного розвитку як на науковому рівні, так і на нормативному, тому не варто звужувати їх сутність та тлумачити лише як один вид певних відносин. Водночас необхідно врахувати, що корпоративні відносини поширюються виключно на суспільні відносини, які виникають між суб'єктами корпоративних правовідносин за умов набуття, здійснення та припинення корпоративного управління та корпоративних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Жорнокуй Ю.М.* Правова природа корпоративних відносин: сучасний етап розвитку доктрини. 2017. С. 92–107.
2. *Кравчук В.М.* Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. 2005. С. 8.
3. *Лукач І.В.* Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні: монографія. Київ. 2015. С. 107.
4. *Щербина В.С.* Суб'єкти господарського права. Київ. 2008. С. 235.
5. *Гриньова Я.Г.* Корпоративні відносини в сучасний період: суспільні запити щодо удосконалення нормативно-правового регулювання. Теорія і практика управління соціальними системами. 2015. № 4. С. 24.
6. *Ковалишин О.Р.* Корпоративний спір: характерні особливості та класифікація. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2009. № 21. С. 115.
7. *Спасибо-Фатеева І.В.* Вчення про корпоративні права та цивілістична доктрина. Право України. 2014. № 6. С. 85.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
9. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
10. Постанова Верховного Суду від 12.02.2020 по справі № 916/1253/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87656447> (дата звернення: 23.10.2021).
11. Постанова Верховного Суду від 30.05.2018 по справі № 916/978/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74506061> (дата звернення: 23.10.2021).
12. Постанова Верховного Суду від 23.01.2018 по справі № 925/1321/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71829024> (дата звернення: 23.10.2021).
13. Постанова Верховного Суду від 09.04.2019 по справі № 916/1295/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81394399> (дата звернення: 23.10.2021).
14. Постанова Верховного Суду від 22 жовтня 2019 року по справі № 923/876/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85614604> (дата звернення: 23.10.2021).
15. Постанова Верховного Суду від 03.11.2020 року по справі № 922/88/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217980> (дата звернення: 23.10.2021).

REFERENCES

1. *Zhornokui Yu.M.* (2017). *Pravova pryroda korporatyvnykh vidnosyn: suchasnyi etap rozvytku doktryny.* "The legal nature of corporate relations: the current stage of development of the doctrine". P. 92–107 [In Ukrainian].
2. *Kravchuk V.M.* (2005). *Korporatyvne pravo.* "Corporate law". Naukovo-praktychnyi komentar zakonodavstva ta sudovoi praktyky. P. 8 [In Ukrainian].

© Myniuk Olena, Krasko Vasylyna, 2021

3. Lukach I.V. (2008). Teoretychni problemy pravovoho rehuliuвання korporatyvnykh vidnosyn v Ukraini. "Theoretical problems of legal regulation of corporate relations in Ukraine". Monohrafiia. Kyiv. P. 107 [In Ukrainian].
4. Shcherbyna V.S. (2008). *Subiekty hospodarskoho prava* [Subjects of economic law]. Kyiv. P. 235 [In Ukrainian].
5. Hrynova Ya.H. (2015). Korporatyvni vidnosyny v suchasnyi period: suspilni zapyty shchodo udoskonalennia normatyvno-pravovoho rehuliuвання. "Corporate relations in the modern period: public demands for better regulation". Theory and practice of social systems management 4. P. 24 [In Ukrainian].
6. Kovalyshyn O.R. (2009). Korporatyvnyi spir: kharakterni osoblyvosti ta klasyfikatsiia. "Corporate dispute: characteristics and classification". Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy 21. P. 115 [In Ukrainian].
7. Spasybo-Fatieieva I.V. (2014). Vchennia pro korporatyvni prava ta tsyvilistychna doktryna. "The doctrine of corporate rights and civil doctrine". Pravo Ukrainy 6. P. 85 [In Ukrainian].
8. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003. No. 435-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. No. 40–44. Art. 356 [In Ukrainian].
9. Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003. No. 436-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. No. 18, No. 19–20, No. 21–22. Art. 144 [In Ukrainian].
10. The decision of the Supreme Court of February 12, 2002 in case No. 916/1253/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87656447> (Date of Application: 23.10.2021) [In Ukrainian].
11. The decision of the Supreme Court of May 30, 2018 in the case No. 916/978/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74506061> (Date of Application: 23.10.2021) [In Ukrainian].
12. The decision of the Supreme Court of January 23, 2018 in the case No. 925/1321/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71829024> (Date of Application: 23.10.2021) [In Ukrainian].
13. The decision of the Supreme Court of April 9, 2019 in the case No. 916/1295/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81394399> (Date of Application: 23.10.2021) [In Ukrainian].
14. The decision of the Supreme Court of October 22, 2019 in the case No. 923/876/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85614604> (Date of Application: 23.10.2021) [In Ukrainian].
15. The decision of the Supreme Court of November 3, 2020 in case No. 922/88/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217980> (Date of Application: 23.10.2021) [In Ukrainian].

UDC 347.72: 347.191.2

Myniuk Olena,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Acting Associate Professor, State Tax University,
Irpın, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-4524-7010

Krasko Vasylyna,

Student of the Second Master's level,
State Tax University,
Irpın, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-2348-9908

CORPORATE RELATIONS: SCIENTIFIC INTERPRETATION AND CURRENT JUDICIAL PRACTICE

The article investigates the scientific approaches and interpreting the essence of the legal category "corporate relations" taking into account the positions of the current judicial practice. Determined that corporate relations can be analyzed by three main approaches: solely civil, complex economic and complex civil. Broad and

© Myniuk Olena, Krasko Vasylyna, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.4\(54\).11](https://doi.org/10.36486/np.2021.4(54).11)

Issue 4(54) 2021

<http://naukaipravoohorona.com/>

narrow approaches are proposed for a more detailed study. The basic normative legal acts allowing to define corporate relations from the legislative point of view are analyzed. According to the study it was found that corporate relations arise not only in the classical organizational and legal forms of legal entities, but also in other private associations. It is confirmed by the practice of the Supreme Court that corporate relations are changing and the subject of their regulation is expanding. We recommend not to consider the legal category of “corporate relations” through the prism of a narrow understanding of their content, but to take into account the current judicial practice and legal norms, quite dynamic and changing, for a full comprehension of the essence of modern corporate relations.

Noted that a comprehensive analysis of scientific interpretation of the approaches to understanding the essence and legal regulation of corporate relations allows to conclude that the progressive and dynamic development of corporate relations requires prompt scientific and legislative response and analysis.

Keywords: corporate law, corporate relations, corporate rights, scientific interpretation, judicial practice, participants, corporate governance.

Отримано 29.11.2021